משנה · אחרונים · לחם שמים · סדר נשים

לחם שמים על משנה גיטין

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם שמים על משנה גיטין

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-שמים-על-משנה-גיטין/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 5
משנה ג 5
משנה ד 6
משנה ה 6
פרק ב 6
משנה ג 6
משנה ה 7
משנה ז 7
פרק ג 8
משנה ג 8
משנה ז 8
פרק ד 8
משנה ב 8
משנה ג 9
משנה ד 10
משנה ה 10
משנה ז 12
משנה ח 12
פרק ה 12
משנה א 12
משנה ג 13
משנה ה 13
משנה ז 14
משנה ח 15
פרק ו 16
משנה א 16
משנה ב 16
משנה ה 16
משנה ז 16
פרק ז 17
משנה ד 17
פרק ח 17
משנה ב 17
משנה ד 17
משנה ה 18
פרק ט 18
משנה א 18
משנה ב 18
משנה ג 18
משנה ה 18
משנה ו 19
משנה ז 19
משנה ח 19
משנה ט 19

פרק א

משנה א

המביא ברישא לא קתני המוליך. עיין גמרא (דד"א) ומ"ש שם.

גט עמ"ש בס"ד בעזר אור.

ממד"ה ז"ל תו'. הוא דלא נקט המביא גט מח"ל. כו' משום דבח"ל הוה משמע אפילו רקם וחגר כו'. והוא דוחק. ונ"ל דלק"מ. דאי הוה תני מח"ל. הו"א דווקא המביא לא"י. אבל מח"ל לח"ל. לית לן בה. אפילו ממד"ה לשאר ח"ל. או משאר חו"ל למד"ה. הכל אחד ושוה. ומצינן לתרוצי לכל חד לטעמיה. אב"א כרבה. משו"ה לא תני מח"ל. דלא כולה ח"ל שוה. אלא דווקא מד"ה לא בקיאי. אבל בבל ודכוותה. ודאי בקיאי. ואב"א כרבא. ולא נקט ח"ל. דסד"א מכל ח"ל. אפילו היכא דשכיחי שיירתא דאתו דרך יבשה. וזה ישר.

ואשקלון כדרום הקשה ר"ת דאשקלון מא"י היא דכתיב זאת הארץ וגו' ואח"כ לכדוה. דכתיב וילכוד יהודה את עזה ואת אשקלון כו'. נעלם ממנו שחזרה ארץ פלשתים ליד סרני פלשתים. והיתה בידם כל ימי השופטים. וכל ימי מלכי בית ראשון. רק גת לפעמים באה לידי מלכי יהודה. ועמו"ק (א"ח סיש"ז) בקונטרס גדר ישוב א"י שם הארכתי בענין זה. גם בהגהותי לחבור הר"מ פ"א מהלכות תרומות. ובספ"ו מה"ל ב"ה ועע"ל. עוד כ' תו' אבל קשה דרקם וחגר משמע הכא דהוו ח"ל. וכתיב ויקדישו את קדש בה"כ.

תמהתי מראות. מה ענין קדש בשש נקודות. שהיא באמצע א"י לדרומה בהר נפתלי לקדש בשלש נקודות. והיא עומדת על הגבול (חוץ לארץ ודאי) במקצוע דרומי מערבי של א"י. ככתוב ויסע משם אברם ארצה הנגב. בין קדש ובין שור. והיא ארץ פלשתים שבמערב א"י ולדרומה. אבל ודאי צ"ל דתרי רקם וחגר הוו. אלו כנגד אלו באלכסון. ורקם דהכא על כרחנו במזרחה של א"י. והרי קדש בשש נקודות נמי הוו. כדאיתא מבואר. וכן תרי קדש בשלש נקודות. האחת עיר. ואחת מדבר קדש. ותרווייהו ח"ל. ע"ס אם לבינה פ' חוקת. דכוותייהו תרי הר ההר נינהו. חד בדרום א"י. ואחרא בצפונה. והואי נמי רקם אחרינא. עיר בא"י ממש. בחלקו של שבט בנימן. עלח"ש פרק דם הנדה.

בפני נכתב ובפנ"ח פירש"י דסתמא. כי מסהיד בפנ"כ ובפנ"ח. לשמה קמסהיד. ועתי"ט בשם הר"ן. ולי נראה שא"צ לכל הטורח. דסתמא לשמה הוא. ומדאצרכו שתהא כתיבה וחתימה בפניו הרי יצאנו מידי חששה שמא נכתב לשם אחרת. והרי הוא נכתב ונחתם בפניו. הלכך הצריכוהו. שאל"כ למה הטריחוהו לראות הכתיבה והחתימה בעיניו. משו"ה ודאי כי קאמר בפ"נ כו' סתמא. נמי כלשמה דמי.

משנה ב

למזרח כתב רש"י אבל מערב א"י. א"צ גבול. שהים הגדול גבולה.
ש"מ שארץ פלשתים מא"י היא בכבוש שני. אע"פ שבכל ימי ב"ר היתה מארץ העמים. כי היתה ביד מלכי העמים. ומחוצה לארץ נחשבת. שכן מבואר. ממ"ש דוד כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' גו'. וארז"ל וכי מי א"ל לדוד לך עבוד ע"א אלא לומר לך. כל היוצא מארץ לח"ל. כאילו עובד ע"ז. הרי בפירוש שאינה נקראת נחלת ה'. ודינה כח"ל. כל זמן שמשלו בה עובדי אלילים. מ"מ לכנעני תחשב. ככתוב בספר יהושע. וכשבאה ליד ישראל. חזרה להיות נחלת ה' באמת. ומעת שהגיעה ביד ישראל בימי ב"ש. שוב לא יצאה מחמת ידיהם עד הגולה. ולא מצינו בכל ימי עמידת ב"ש זכר עם פלשתים. כי נכבשה הארץ לפני ישראל. ונשמדה אומת פלשתים ונעקרה מן העולם.
ובכאן חדושי הפך מ"ש רז"ל כרכים הרבה כבשום עולי מצרים. ולא כבשום עולי בבל. כי זאת הארץ לא כבשוה עולי מצרים בהחלט כלל. וכבשוה עולי בבל.
והנסין שבים רואין כאילו חוט מתוח מקפלוריא עד ים אוקינוס. ומנחל מצרים עד ים אוקיאנוס. וכל הנסין שבין שני הגבולים א"י הם. לדברי ר"י. כדאיתא בגמרא. ולכן אין גבול למערב רק אותו שקבעה לו תורה. הים הגדול ופירושו אליבא דר"י. אינו הים האמצעי הידוע. אלא הוא ים אוקיאנוס המערבי. שהוא ים הגדול המוחלט. שאין גדול ממנו. ולפ"ז נכנסין בתוך גבול זה. בין שני חוטין הנ"ל. כל (או רוב) איי אלישה תרשיש ויון. הנכללים בארצות פלגי היווני. וקנד"יאה וצופריאה. ורודוס. אולי גם ציציליאה. ונאפלוס. מאיורקה. מינוריקא. איפוקא. וכן מאלטה. וזולתם איים רבים. רוב או כל איי הים הגדול שבתורה. יחשבו לא"י לפ"ז. ואין זה מן התימה. שהרי אפילו מחוז שפניא. הוא מא"י. לפ"ד קצת מחז"ל. כמ"ש בס"ד בלח"ש שילהי חלה. אבל קושית ה"ר פטר לר"ת ל"ק. כמ"ש בחי"ג ע"ש.

משנה ג

אם יש עליו עוררים לפמ"ש הרע"ב דאבעל קאי. א"כ אינו יכול להיות בשו"א. מהנפרד עורר בציר"י. בפלס פועל בינוני או תואר. אלא צ"ל שהוא שם דבר בלשון רבים. ר"ל ערעורים. שי"ל לבעל טענות עליו. ותהיה קריאת המלה בקמ"ץ הרי"ש. ברבוי. כמו ביחיד ממנו. ויהי על משקל עולם כוכב. וכן בלשון חז"ל על משקלו. אוכלים שם דבר. אוכלים נגובים. כל האוכלים מצטרפין. קמו"ץ. כמ"ש בס"ד במק"א. ולא ישתנה. וכן צריך להיות אליבא דירו'. דאייתי בתי"ט.
והירו' נ"ל לפרשו ע"ד הר"ן. כך. שבמקום שיש לקוחות. היינו ערעור.

משנה ד

ואחד שחרורי עבדים כתב רמ"ז. איכא למידק כיון דקיי"ל המשחרר עבדו עובר בעשה. למה הקלו רז"ל בשחרורו כו'.

שכח דמשום מצוה דרבים שרי.

בתי"ט ד"ה חוץ. צ"ל ומקיימינן כולה שטרא.

משנה ה

בערכאות נ"ל לשון וערך עליה. דמתרגמינן ויסדר עלה. ובלשון חכמים מזה הענין. עורכי הדיינין. אבל לשון ערך איש ערך אשה. שהוא שווי דמים. אינו ענין לכאן. ומנהג המון השונים. לקרות ערכאות בחיר"ק הענין ולדעתי יותר נכון בפת"ח או בסגו"ל.

ושחרורי עבדים לכאורה כו'.

שלא לזון עבדו עמ"ש בחי"ג בקדושין (ו"א) וגטין (יג).

רשאי שיכול לומר עשה עמי ואיני זנך במקומו כתבתי. דהני מילי בעני אבל בעשיר. לאו כל כמיניה דרמי ליה אצבורא. ולא גרע מבנים דאכלי ולא עבדי. כ"ש עבד. אטו נהום כרסיה לא שוי.

פרק ב

משנה ג

ועל הקרן של פרה. נראה פשוט דעל קרן תלושה ודאי כותבין לד"ה. דלא גרע ממחובר לקרקע שתלשו. דכשר לכתוב עליו כדתנן לקמן. והכי נמי בהדיא בהך בבא. על העלה של זית. אע"ג דנקצץ מן המחובר הגמור. כ"ש מן המחובר לב"ח. דעדיף מניה ודאי. והא בבא יתירא היא. ולא צריכא אלא לאפוקי מדריה"ג דפליג. ולא פסלינן במחוסר קציצה וקטימה. אלא בכתבו על המחובר ותלשו וקטמו. וביה שייך נמי גזרה דשמא יקטום. לא בקטום קודם שנכתב. וקרמ"ז טעה בכך.

ולא על האוכלין שכן עלה זית מאכל ליונים תי"ט. וא"כ תקשי לתנייה גבי הוצאה דשבת. ותו קשיא עליה. זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין. הרי מפורש שאינן מאכל. ולא עדיפי נמי מפריצי זיתים. ואי איתא דהוי מאכל בהמה או עופות. ליתנינהו גבי הני דמהניא בהו מחשבה. אע"ג דרש"י בגמרא מפרש. דחזו למאכל בהמה. לאו בדווקא כתב כך. אלא בדרך אי נמי. ומיונה דנח אין ראיה. כי הביאה אותו לסימן מרירות. לומר אע"פ שאינו ראוי למאכלה.

משנה ה

עשי"ע (סך"ו).

ואין בין חש"ו לנכרי בזה. אלא בלכתחלה. משו"ה לא כייל ליה הכא נמי בהדייהו. כמו בבבא דסיפא.

האשה כותבת את גטה ומקנתו לבעל כו' וכתב הר"ן אע"ג דמחוסר הקצאה בין כתיבה לכתיבה. לא הוי מחוסר מעשה כו'.

ולא אדע הצורך שהביאו לכך. מי לא עסקינן דאקניתיה מקמי כתיבה. אלא סברא דנפשיה קאמר. וצ"ע.

וחרש קודם לשוטה דאינו בר דעת. וחרש איתיה בר דעתא קלישתא מיהא. וח"ש דמי בכל דוכתא לקטן. דתרוויהו גדולים נינהו. וסומא אגב נכרי נקטיה בהדיה דדמו בדעת שלמה.

חרש ונתפקח סומא ונתפתח. שוטה ונשתפה מ"ש תי"ט פקחות חרש שכיח טפי מפקוח סומא. ופתוח סומא טפי משפוי שוטה. מנליה הא. איברא איפכא הוא ודאי. כי מעשים בכל יום שסומין מתרפאין. ולא נראה ולא נשמע מעולם מחרש שנתפקח. ושוטה שנשתפה. מצוי יותר. מסומא שנתפתח. שאין רופאין הבקיאין ברפואת הסומא. מצויין כמו בשפוי שוטה. וכל זה דבר ידוע ומפורסם לכן מ"ש בתי"ט כאן. נראה כמכחיש הידוע. ונ"ל דנקט תנא האי סדרא. ופתח השתא בקטן ע"ד זו ואצ"ל זו. אע"ג דאשכחן אלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן כו'. הכא לא מהימן. ואצ"ל אינך. דלא אשכחן בהו קולא בשום דוכתא. וחרש טפי בר עדות הוא מסומא. דלא בר ראה. ואיהו עדיף משוטה. דלא בר ידע הוא. וראיתו נמי לא כלום היא.

פתוח ונסתמא עמ"ש בס"ד במו"ק א"ע (סקמ"ב).

וחזר ונתפתח לא כדי נסבה. לפמ"ש שם בס"ד.

משנה ז

האשה עצמה כו' ובלבד כו'. אבל אשה שגטה יוצא מת"י בכ"מ ה"ז מגורשת. ואפילו שאין הגט מקוים. כ"כ הר"מ. ומסיים שאין חוששין שמא ימצא מזויף כו'. אלא נעמידנו על חזקתו כו'. ורשב"א תמה. מדתנן כו' ואם יש עדים שהיתה א"א אינה נאמנת.

והשיב הכ"מ. ז"ל ואיני רואה מקום לתמיהא זו. דהתם איכא למימר דמיירי בשאין גט יוצא מת"י ע"כ. ואני אומר תמה עצמך. האי גיטא חספא בעלמא הוא. שהרי כשאתה מאמינה בגט. בלתי מקוים. להוציאה מחזקתה. תזייף ותכתוב.

פרק ג

משנה ג

לאלתר אלתר. מלה מורכבת מן על ואתר. לשון מקום בארמי. כלומר על המקום ההוא שהרגיש שנאבד מיד. ואל הוא כמו על בעין. ורגיל לבוא גם בכתוב זה תחת זה. שאותיות הגרון מתחלפות. ובירו' נהגו לדבר בו בשתי מלות. כאמרם והוא שלמד על אתר. ומתוך שהרגילו מלה זו במקום מיד. מלה חדא. הטילו בה ג"כ אות שימושית. עם שהיה מספיק בלתי הלמ"ד. כלמ"ד למבראשונה לבעבור וזולתם.

נותנו לה כו'. ולא חיישינן שמא מת.

ואם אחר כך נשמע שמת. ולא נודע אם קודם נתינה. ע"ל ספ"ז. ובמ"ש בתי"ט שם בשם הר"ן. וצ"ע בתשו' אמ"ה (סס"ג) ובשי"ע (סקכ"ח).

מקריבין אותה. בגמרא מפרש בקרבן נשים. א"נ חטאת העוף שא"צ סמיכה. ואית לאוקמה כמו בערל וטמא. דמשלחין קרבנותיהן. כדאי' בתמיד נשחט. ומיירי דאניסי עבתו'. ומשו"ה לא מוקי תלמודא למתניתין בהכי. משום דלא שכיחי ונסיב מילתא פסיקתא. ור"ל נמי פליג בטמא פ"ב דזבחים. משו"ה דעדיפא משני.

משנה ז

עמ"ש בס"ד במו"ק י"ד סרנ"ז.

להיות מפריש עליהן מחלקן, עתי"ט לשון רש"י. דהוי כמאן דמטי לידייהו דהני ודאי הכי הוא. דהא אפילו הבכור נוטל פי שנים במכרי כהונה. דחשיב מוחזק. אע"ג דהיא גופה קשיא לי. כמ"ש במקומו.

פרק ד

משנה ב

היה עושה ב"ד פירוש שלשה. כתב תי"ט ותימה לי דלקמן אדתנן התקין ר"ג כו' פירש שהשליח אינו יודע בדבר מוליכה לה והיא נשאת בו. וליתא למאן דמפרש דב"ד דתנן היינו שלשה ע"כ. והאריך בזה לדחות פירוש רש"י.

ולענ"ד בחנם הטריח עצמו כאן להשיג על פירש"י ורע"ב. דנקטי מילתא פסיקתא. ופשיטא. דלכ"ע איתנהו. לתרתי חששות.

ולא איפליגו ר"י ור"ל. אלא בפירושא דב"ד דתנן הכא. דאזדו לטעמייהו. מר סבר ב"ד של שנים הוא דלא מפקי לקלא כולי האי. ונקט חששה רבה דממזרות. ומ"ס ב"ד. בי תלתא

משמע. משו"ה חשש דממזרות לא שכיח כולי האי. להכי נקיט חשש עיגון. דשכיח טפי בכל גוונא.

מיהו ודאי איכא למיחש נמי לממזרות. מי לא עסקינן דשלח גט למד"ה. ולהיכא דלא שכיחי שיירתא דמפקי לקלא. ואפילו ממדינה למדינה בא"י. איתא לחששא. זימנין דלא ידעה בביטול. אלא דחששא רחוקה היא.

משו"ה נסיב מאי דפסיקא ליה. אפילו תימא דליתא לאידך חששה. זה פשוט. וצדק רש"י בפירושו המרווח. דאתי שפיר אליבא דכ"ע.

התקין ר"ג כו' בגמרא רשב"ג אומר אינו יכול לבטלו כו' ומי איכא מידי דמדאורייתא בטל גטא כו' ושרינן א"א לעלמא. אין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושי מניה כו'. על כרחנו צריכין אנו לפרש דרבנן מיגז גייזי לקדושין ע"י הגט. משעת נתינתו בלבד. לא עוקרין את הקידושין מעיקרן (אף דפירש"י ותו' לא דייק הכי) דאל"כ. לא מצאנו ידינו ורגלינו בבה"מ. ותמה על עצמך. שאם תאמר הפקיעו קידושין כל עיקרן. א"כ אם זנתה תחתיו במזיד. ונאסרה עליו. אח"כ נתן לה גט כזה. וארעו אונס. תחזור להתר. או אם נשאת ע"פ גט זה. תהא מותרת לחזור לו. ויהו קדושין תופסין לו באחותה ובקרובותיה. וכן היא מותרת לקרוביו. והבא עליה במזיד כשהיתה תחתיו. ונגמר דינן ליהרג. אח"כ נתן לה גט כזה. או שבטלו במ"א. פוטרין אותן (ואם כבר נהרג הבועל. הלא נהרג בחנם) ואם חטאו בשוגג והביאו קרבן. נפסל הקרבן למפרע. וכשעדיין לא הביאו. נפטרו ע"י כך מקרבן. גם לא תמצא בה חיוב חטאת לעולם. דהו"ל התראת ספק.

שוב ראיתי אחרי רואי. שנגעו התו' בזה. עיין מ"ש. אבל אין מנוס מליישב כל הנ"ל. אם לא כמ"ש שהפקיעוהו להבא.

ודפריך תינח דקדיש בכספא. דכה"ג פשיטא ליה טפי דמצו לאפקועי מכאן ולהבא. דאדעתא דרבנן הוא דקני לה עד השתא. והפקירו הכסף שהיה בדעתו שיקנה בו לעולם. אבל קדיש בביאה. ודעתו היה לקנין עולם. איך הפקיעו. ומשני הפקיעו ודאי. בעילתו להבא שויוה בעילת זנות. ויש לי כיוצא בזו. בקנין מטלטלין. ועמ"ש בס"ד בחי"ג כתובות (דד"א) ודוק.

משנה ג

שתהא נודרת עתי"ט בשם התו'. שכתבו וא"ת ידירוה בפני הבעל ויאמר קיים ליכי. שאז אינו יכול להפר וכו'.

קשיא לי מאי מהני. הא קיי"ל נשאלין על ההקם.

ונראה פשוט דבעל כה"ג א"צ לפרט הנדר. עמ"ש במקומו בי"ד. וי"ל בדוחק. דס"ל שאין חכם מתיר אלא ביום שמעו. וכה"ג קלא אית ליה. גם יכולין להשגיח על זה. שלא יתיר לו אדם באותו יום. וצ"ע.

משנה ד

משחררו פירוש משחרר הוא שכותב שטר על דמי החוב. אם אין לו לשלם.

משנה ה

לישא שפחה אינו יכול. וחציה שפחה וחציה בת חורין אינו יכול לישא. דאתי צד עבדות ומשתמש בצד חירות תו'.

ר"ל דאפילו את"ל דאתי עשה ודחי גבי שפחה. מיהא גבי בת חורין ודאי לא אפשר. דהיא מוזהרת ג"כ. ולא מיפקדא אפ"ו. דכה"ג ליתא לדחיה כלל. דאין אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה אחר. הילכך מ"מ בחציה שפחה נמי לא אשתרי. כיון דאיכא צד חירות דלא מידחי. דוק.

עוד כתבו תו' ז"ל. וא"ת ישא ממזרת דצד עבדות שרי בה כו'. וצד חירות נמי שרי בה כו' וכ"ת דאתי צד עבדות ומשמש בא"א (**קושטא** הכי הוא (ע"ל) אע"ג דאיכא סברא אפכא. כיון דלא מקדשה אלא לפלגיה. אפילו למ"ד התקדשי לחציי מקודשת. דלא שייר בקנינו. אבל הכא. הא לא קדיש אלא חציה. לצד חירות. ואידך פלגא לצד עבדות. הו"ל מקדש חצי אשה. דאינה מקודשת) ישאנה באיסור. כמו ממזר שנושא שפחה. וכמו לישא שפחה אינו יכול. כלומר כמו דאמר תנא דידן לישא שפחה אינו יכול. דמשמע הא אי הוה מותר בה. שרי לישא שפחה. אע"ג דלא בת קדושין היא.

(**זה** הדבור הנמשך כתבתי בימי חרפי מאד)

בת חורין אינו יכול. מפני צד עבדות שבו. צ"ע אם קדשה. אם קדושין תופסיו בה. דהו"ל כמקדש לחציו דמקודשת. או דילמא לא דמי. כיון דלא חזיא לביאה. והא דקיי"ל קדושין תופסין בחייבי לאוין. אע"ג דלא חזיין לביאה (ול"א קדושין שלא נמסרו לביאה אינו קידושין אלא בחייבי כריתות) שאני. דביאה אסורה בישראל. לא אפקריה רחמנא לזרעיה. כי הבנים כשרים ומותרים בישראל. משא"כ עבד. דרחמנא אפקריה לזרעיה. והרי יש כאן צד עבדות. הדומה לבהמה. נמצא כשקדש בת ישראל הרי היא כאילו קדשה חצי אדם וחציו בהמה. דלחצי אדם. משמע דליכא קדושין. אלא דווקא המקדש לחציו. ושייר חציו. הוא דמקודשת. מטעמא דאי אפשר ליחלק. והרי היא מקודשת לכולו. והאיכא איש שלם. אבל זו לא נתקדשה לאיש שלם כלל. שהרי אין כאן. אלא

חצי איש. וחציו אחר איננו. והכין מסתברא. דלא שנא עבד או חצי עבד. אין לו קדושין בבת חורין. אפילו בחציה בת חורין.

איברא גרעא בת חורין. שאפילו לבן חורין. אינה מתקדשת. דקיי"ל האומר לאשה חצייך מקודשת. אינה מקודשת. שאין מקדשין חצי אשה.

הילכך מ"ש התו' ישא ממזרת באיסור בלא קדושין הוו מצי למימר אפילו בקידושין. וכגון דאמר לה התקדשי לי חצייך. אלא משום. דלאו קדושין נינהו לגמרי.

(**הך** בעיא דלעיל ופשיטותה דכתיבנא לה דינקותאי. תלמוד ערוך הוא. ואשתמיט מני. מתוך עצלות שלא עיינתי בגמרא. ואזדא לי בשטת רב ששת. ודרבר"ה ורבא קמייתא. ואירע לי כמוהו שאין אדם עומד עד"ת אא"כ נכשל בהן אע"ג דגירסא דינקותא היא. כי על כן הנחתיה כמו שהיא ראיתי לקחתי מוסר. מזג העיון לא יחסר. אפ"ה חדאי נפשאי אם ספקות שלכם כך. דלעולם מידי ספק לא יצאנו. עמ"ש בס"ד פ"ב דכריתות).

ומש"ע תו' שצד עבדות אסור גם בנתינה. משום דעדיף נתין מעבד. דלא שייך בקידושין. ועיין עוד שילהי הוריות.

שנא' לא תוהו בראה לשון תו' ולא נקט קרא דאורייתא כו' י"ל משום דלשבת. שייך אף בצד עבדות. אבל פ"ו לא שייך אלא בצד חירות. וכתב תי"ט דאיתתא ל"מ אפ"ו. וכל מצוה שאין האשה חייבת בה. אין העבד חייב בה ע"כ. ולא היה צריך לומר כן. כי תלמוד ערוך פד"מ (דנט"ב) דב"נ אינו מצווה על פ"ו. אלא דס"ד עבד עדיף. משום דאיתיה בקצת מצות. אבל באמת מגרע גרע בהא. דלית ליה חייס. וגוי אית ליה חייס. כ"ש בן נח דעדיף. ואם הוא לא נצטוה. ק"ו לעבד. (וגם לתו' אשתמיט הך מילתא. שנדחקו להוכיח כן מהירושלמי) ושמעינן מהכא דמשום שבת. אשה נמי מיפקדא אפ"ו. וק"ו מעבד. דאיהי ודאי עדיפא. וזהו ק"ו שאין עליו תשובה.

כופין את רבו אע"ג דאסור לשחרר עבדו שלא לצורך מצוה. משא"כ לתקן ישוב העולם. מצוה גדולה היא.

ועוד שכבר הוקלש צד עבדותו של זה. שלא אסרה תורה אלא עבד גמור. ובזה מיושב מ"ש תו' וכי אומרים לאדם חטוא שיזכה כו'. וא"ת ומ"ט לא יותר להוציא לחירות. אפילו עבד גמור. כדי לטהר בניו. כדשרי לממזר למעבד איסורא למנסב שפחה. וי"ל דלא שרי ר"א לממזר ליטהר. אלא משום דאיהו לנפשיה הוא דקעבד איסורא. משא"כ לומר לבן חורין חטוא בקום עבור על ד"ת שיזכה עבד לא אמר. אי נמי זרע ממזר. חשיב טפי. ולא אפקריה רחמנא. כזרע עבד. דלא קפיד אלא אלשבת בלחוד.

משנה ז

אר"י כו' בגמרא פשיטא מאי ניחוש לה. מסברא הייתי אומר. ס"ד ליחוש. דילמא איהי נתנה לו אצבע בין שיניו. וכיון שהיא גרמה לו שנדר. הו"ל כאילו נדרה היא. ושייך טעמא שלא יהיו פרוצים בנדרים. גבי תרווייהו.

משנה ח

וחכ"א יחזיר עתי"ט. ז"ל. ומ"ש הר"ב בפירוש דכפליה שאומר ואם (אין. כצ"ל) את איילונית לא יהא גט כו'. וקשיא דא"כ הטיל התנאי בגט עצמו. וכשלא נתקיים. נמצא שהגט עצמו בטל כו'. ע"כ.

לא ידעתי מניין לו זו. שאני אומר תקנת חכמים בטלה לתנאו. שאם לא תקנו כך. היה מקום לקלקלה מחמת התנאי. לפיכך לא יחזיר עולמית. לומר שאין תנאו מועיל לו כלום אחר תקנת חכמים. שכן כחם יפה. דאפילו אם תמצי לומר איתא לתנאיה. אפקעינהו רבנן לקידושי כה"ג. היכא דאיכא חששא דקלקולא.

פרק ה

משנה א

עידית נאות יעקב. תרגומו עידית בית יעקב.

יראה שהמתרגם עשאו נגזר מן עדי עדיים. ענין פאר וקשוט ומכלול יופי. וכן נאות לפ"ד. הוא מלשון נוי ונאה המצוי בדברי חז"ל.

ואמנם ענין זה הנזכר במשנתנו. יראה לי יותר שמוצאו מהארמי. עידוי. תרגום של הריון. שכן הארץ הטובה עושה פרי תבואה. עדית תקרא כאילו היא הרה. על שם שהיא עומדת לקבל הריון ולהרבות זרע. ובאמת האדמה הטובה היא הרה תמיד. זרעה הנקבי בה. ומצפה לקבל זרע זכר. הנזרע בה והולידה והצמיחה.

והפכה הזיבורית. מלשון זיבורא ועקרבא. ע"ש שעוקצת כדבורה. בהוצאה יתרה על השבח. וקוץ ודרדר תצמיח.

וכתובת אשה בזבורית כתבו תו' טעמא דהפקיעו חכמים דינא דאורייתא כו' חשו שמא תקניטנו כדי שיגרשנה ותגבה מעדית ע"כ. וכתב רמ"ז. ועוד נראה שאפילו נתחייב בעדית. ניחוש שמא ימנע מלישא אשה. ולאו מילתא היא דסתמא איהי לאו לגירושין קיימא. ואיהו לאו למיתה בחייה קאי.

משנה ג

לאכילת פירות עיין לשון רע"ב. שהרי מכרה לו באחריות. וכתב לו שטר מכירה. הקשה ש"ך ל"ל שטר. הא אמרינן. המוכר שדהו בעדים. גובה ממשועבדים. אפילו בלא שטר. דמאן דזבין בפרהסיא זבין.

ולענ"ד לק"מ. דהיינו נמי שטר. דעדים מפקי לקלא. וכמאן דכתיב דמי. וא"צ למ"ש רמ"ז. שהוא דוחק שאין בו ריוח. וק"ל.

ולאכילת נתקשה לרמ"ז לשון מוציאין לאכילת. דהא ודאי מוציאין. שהפירות אכלן.

ותימה דלא ידע לפרושי למ"ד לאכילת. בשביל אכילת פירות. כמו למ"ד דאמרי לי אחי. והדומים.

משנה ה

ואם מתה בעלה יורשה דהפקר ב"ד הפקר. כי מתוך שהפקירו ממונה. והפקיעו ירושתה מיורשיה. ואמרו שבעלה יורשה. אף הוא קוברה ומיטמא לה. עשאוה כמ"מ שאין לו קוברין.

שלא נודעה הא נודעה. אינה מכפרת. היינו שאינה קריבה. כך פיר"י.

ולא בא להוציא אם כבר קרבה אחר שנודעה. דפשיטא אינה מכפרת. אחר שעברו הכהנים מזידים. אי אדאורייתא. אי אדרבנן.

ונראה דאתא לאפוקי אם קרבה ואח"כ נודעה. שכבר כפרה. ואינו מוכרח. דמ"מ מצו רבנן לתקוני כה"ג נמי. אמנם התו' כתבו. שאם נודעה לאחר זריקה. לא הצריכוהו לכפר באחרת. שאין כח ב"ד יפה לעקור דבר מה"ת בקום עשה (עמ"ש בס"ד בעשרה הלחם) וקריבה דאמר רש"י היינו נמי זריקה. ולכל זה לא הוצרכנו אלא לר"י. אבל לעולא ודאי אפילו כבר קרבה. אינה מכפרת.

שלא נודעה לרבים דאי נודעה שהיא גזולה. מילתא דלא שכיחא היא. ולא תקנו תי"ט ולחנם נדחק על דעתי. ברם איפכא מסתברא. כיון דלעולא מה"ת לא קני אי הכי מסתיינהו לתקוני בלא נודעה דמכפרת.

איברא ודאי משום דאי הוו מתקני גם בנודעה. היו מרגילין הגנבים לגנוב ולהביא. משו"ה לא תקנו. משא"כ בלא נודעה. מצו לתקוני. דלא נפיק מנה חורבא. ונשארה מילתא דלא שכיחא. כמו שהיא באמת. ובהפך מדעת תי"ט. וזה ברור.

מכפרת מפני תקון המזבח פריש רע"ב שלא יהו כהנים עצבים שאכלו חולין שנשחטו בעזרה. קאי בשטתיה דעולא. ומסקנא דגמרא כר"י דנודעה אינה מכפרת. מפני תקון המזבח. שלא יאמרו מזבח אוכל גזלות. אבל מן התורה. יאוש כי הכא קני. דאיכא נמי

שינוי השם. מעיקרא חולין. והשתא קרבן. וכמ"ש התו'. ולכן פסק גם הר"מ ז"ל כר"י. ול"ק אדידיה. כדרמי ליה הכ"מ. גם הראב"ד הודה לו.

משנה ז

הפעוטות לא נודע לו חבר. ומוצאו נעלם.

הפעוטות הקטנים. כבן ז' כבן ח'. נ"ל דשבע. לבת. ושמנה. לבן. לפי שבינה יתרה נתן הקב"ה באשה. וממהרת לבא שנה לפני האיש. וכן לענין בריאות הגוף. כדקיי"ל לענין השלמת תענית ביה"כ. על כן מגעת לכלל דעת קודם לו. בעצם וראשונה אמנם ודאי גם הנקבות כזכרים יתחלפו בבינה. שחלק להם תולדתם במקרה. שהאחד מקדים שכלו לצאת אל הפועל. קודם חברו ובן גילו. לכן יש להם שעורין חלוקין. לפום חורפייהו.

מקחם לפי מה שנוהגין לקרות מ"ם מקח בסגו"ל. תהיה קריאת מ"ם מקחם בחיר"ק. כבעלי הסגול בנטיה. כמו מכר. מכרם בכסף. כסף שברם. מן שבר. מצח מצחם נחושה. והדומים. כן בנחים מכסם לה' מן מכס. וכן בחסרים בשורש זה עצמו. הנפרד חרו"ק כמש"ל בס"ד. אולם לפי נקוד שם הרבים ממנו. הנמצא בכתוב (נחמיה ז') נפתח"ה המ"ם. המקחות (עם שלדד"ק גם היא חרוק"ה. לא מצאנוה כן בכ"ה) ויראה שכך הוא בנטיה כמו בקבוץ. ואולי גם בנפרד הוא פתו"ח כמש"ל. וא"כ נשארה המ"ם פתוח"ה גם בכינוי. כמו תרומת מתנם. ממתן. מסעם. ממסע. וכן מגע. מצע. משע נצר מטעי ומכוש מבטם. מן מבט. כמ"ש בס"ד שילהי פ"ד דאבות.

מקח ע"ש באבות. ועם שדעתי שם. היות מ"ם מקח בחיר"ק. **באמת** אין הכרח מהכתוב ומקח שוחד. כי יכול להיות שהוקל בסמיכות. ויתכן היותו בנפרד פתוח.

במטלטלין אבל בקרקעות. אין ממכרם ממכר. ואין מקחן מקח. שאם רצה. חוזר. אבל המוכר. אינו יכול לחזור בו.

כך נראה מסתימת הפוסקים. וכן משמע ממאי דכתב רמ"ז בשם סמ"ע בטעמא דמלתא. אבל לא בקרקעות. משום דמכירת קרקעות צריכה יותר חריפות ובקיאות. **וצ"ע** תינח בקרקע שירש. אבל שקנה או שניתן לו. למה לא יוכל למכור כדרך שקנה.

ולי היה נראה. משום דקרקע בחזקת בעליה עומדת. וכשקנאה הקטן. עדיין לא יצאה מרשות בעלים. עד שיגדל.

והשתא ניחא נמי דמשמע. מסתמא דמתני'. דבקרקע אין מקחו מקח. כמו שאין ממכרו ממכר. אע"פ שהפוסקים שתקו מזה.

וטעמייהו דודאי המוכר לו. מסתמא לא יחזור. אבל הקטן פשיטא דחוזר. ואין במעשיו כלום בקרקע. בשום אופן בעולם. והפוסקים מילתא דפסיקא נקטי. וה"ה שהמוכר יכול לחזור. אלא דלא שכיח כה"ג. משו"ה שבקוה.

משנה ח

כהן קורא ראשון מפני ד"ש דמדאורייתא יכול הכהן לתת רשות למי שירצה כו'. עכ"ל רע"ב. **דבר** זה לא נזכר בגמרא. ונראה שמפרוש המשנה להר"מ לקחו. שכתב אם יתיר לכמותו או פחות ממנו.

ודברים הללו תמוהים. כי בגמ' לא אמרו אלא אם בא לחלוק כבוד לרבו. ולמי שגדול ממנו כו'. אבל נשוה אליו ולפחות ממנו. ודאי אסור דבר תורה. שאינו רשאי לוותר על כבוד הכהונה. אם לא משום כבוד תורה דעדיף.

וכנראה הכריחו לר"מ לומר כך. הפך הלשון שבגמרא. משום דהוה קשיא ליה. היאך אפשר להעלות עה"ד. אם בא לחלוק כבוד לרבו (בבה"כ בשוי"ט) שאינו רשאי. הלא אפילו בלי רשותו ושלא מדעתו. הגדול קורא ראשון בעל כרחו של כהן. כרב דקרי בכהני. וכמו שהשריש הר"מ בהצעה לפירוש משנה זו. שהקדים לבאר שאין הכהן קורא לפני ת"ח. מדין הגמרא. והרחיב פה האריך לשון בזה. להשיג גבול המנהג וכמ"ש גם מאותה ששנינו בהוריות. אבל ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ.

על פי אותן הדברים המשיך מ"ש אחר כך. והוצרך להפך הלשון מגדול ורב. לקטן ופחות. דבכה"ג דווקא הוא דצריך לרשותו של כהן. ומצי מחיל ד"ת. אפ"ה אסרוה חז"ל מפני ד"ש. **זאת** היא שטתו. כי זולת זה לא היה יכול להלום המשנה עם הגמרא. ולפי הנחתו הקודמת. שלא חלק בין חכם לחכם. אלא השווה את המדה. שכל חכם הגדול מהכהן. הוא קודמו לקרות ראשון. ולא סלקא ליה שמעתא. עד דמפיך לישנא דתלמודא.

אבל מי התיר זה לת"ח. לדקדק בחלוקו להפכו שלא כדרכו. הפך ומחה על פיו. מה שלא עלה ע"ד אדם. ולא ערב אל לבו אחד מהמחברים אנשי השם אשר מעולם. לעשות כזאת. לשנות לשון התלמוד מקצה אל הקצה. ולהפכו על פניו. **אמנם** א"צ כלל לומר כן. בלא"ה לק"מ לשטת המפרשים. דרב דקרי בכהני. משום שכל הכהנים שבעולם הוו כייפי ליה. אבל בענין אחר. לא זו בלבד שאינו קורא ראשון בלי רשות כהן. אלא אפילו בא כהן לחלק רשות לגדול ממנו. לא מהני משום ד"ש. כדאמר תלמודא בהדיא.

אלא דאכתי קשיא ההיא דר' פרידא. דמוקי לה תלמודא בשוין. משמע דמדינא הוה מצי קרי לפני כהן. ומשום מדת חסידות בלבד נמנע. **איברא** לתו' משמע. דלא בשוין ממש עסקינן. דא"כ מאי רבותיה דר"פ. **ונ"ל** דדיקא נמי. מדקאמר תלמודא אפילו לגדול

אינו רשאי למחול. כ"ש לשוין. אף מד"ת נמי לא מצי מחיל. דהא לא אמרו אלא למי שגדול ממנו.
אפ"ה לא ניחא. אכתי קשיא. מאי רבותיה דר"פ. וצ"ל על כרחנו. דכ"ע הוו כייפי ליה.
א"נ בברכות המזון איירי. לא בקה"ת. דהכי דייק לישניה טפי. וכמ"ש תו'.
ומאותה שכל ת"ח שמניח כהן ע"ה לעלות לתורה לפניו שחייב מיתה. לק"מ. דע"ה דידהו ודאי שאני. ועמש"כ במו"ק סקל"ה. ובתשובה ארוכה ססקצ"ג.
ובעיר שרובה או כולה כהנים. עמו"ק שם.
ואחריו ישראל מפני ד"ש. ועמ"ש בחידושי גמרא בס"ד.
ושואלין בשלומם עיין מ"ש בחי"ג. ובלח"ש רפ"ב דברכות.

פרק ו

משנה א

התקבל וכן לשון המשנה כו' אע"פ שהיה יכול לשנות קבל בלשון קל עכ"ל תי"ט.
לשון מקרא הוא קבל לך (דה"א כ"א) קיימו וקבלו היהודים מהכבד. אבל לשון חכמים לחוד. **ונראה** שהוצרכו כאן לשינוי זה. לייחדו ולהכירו ולהפרידו מענין הנ"ל שבכתוב. שהוא מורה קבלת דברים שבעל פה בלבד. לא דבר הנמסר ומתקבל מיד ליד בפועל ממש. ועוד לא לחנם עשו זאת. כדי שלא יתערב בענין קובלנא. לשון תלונה. המצוי בדברי רז"ל. ובא מהקל.

משנה ב

וכל שאינה יכולה לשמור את גטה משום שקדושיה קדושי תורה. וסתמא בקטנה שהיא ברשות אביה והשיאה. איירי תנא.
וצ"ע ביתומה שהשיאוה אמה ואחיה או יתומה בחיי האב. שאין קדושיה אלא מדרבנן. מי נימא הואיל ויוצאה במאון. מתגר' נמי בכל גוונא. **א"ד** כל דתקון רבנן. כעין דאורייתא תקון. וכ"מ מסתימת הפוסקים.

משנה ה

בלשון רע"ב ד"ה פרנסוה. אי צרכי מלבוש. כצ"ל.

משנה ז

שילמדו ויכתבו לשון הר"מ בפירושו. אינו מן הנמנע שב"ד הגדול שבירושלים לא יהו בקיאין בכתיבה.

תימה שנעלם ממנו הא דאמרינן פ"ק דחולין (ט"א) כל ת"ח צריך שילמוד כתב. כ"ש ב"ד הגדול. **אבל** בחנם נסתבך הר"מ בכך. כי אין ת"ת צריך ללמוד אלא כתב אשורי ושל ישראל והגט נכתב בכל לשון. כההיא דתנן שלהי מכלתין גט שכתבו יוונית כו'. וה"ה לכל שאר לשונות. **ומי** לא עסקינן הכא. דצריך לכתוב הגט בכתב ולשון שאין הב"ד מכירין בו. כגון שהאיש והאשה הם יוונים (או שנשלח הגט לארץ יון. שאין שם בקיאין בכתב ולשון עברית) או ללעוזות. דלא סגי אלא באותו לשון שמכירין בו המגרש והמתגרשת (וב"ד שנמסר בפניהם) דלהר"מ גופיה מיהת בעינן שיהו העדים מכירין באותו לשון שנכתבו בו הגט.

ולדידי אף האיש והאשה. צריכין לידע ולהכיר לשון הגט וכתבו. כדבעינן למימר בס"ד. ובהכי מיירי ודאי הכא נמי. שילמדו. באופן שא"צ לדחוק כלל.

פרק ז

משנה ד

רי"א מגורשת ואינה מגורשת ע"ל רע"ב והבא עליה באשם תלוי.

היינו למ"ד דלא בעינן חתיכה משתי חתיכות.

פרק ח

משנה ב

כנסי מהקל. הכ"ף בחיר"ק. בפלס אמרי לה. ואם מהכבד הכ"ף בפת"ח. בשקל כבסי מרעה לבך.

אינו גט לשון רע"ב אבל אם היה הגט ע"ג קרקע כו'. אפילו אמר טלי גטך. אינו גט.

פירוש קרקע שלו.

קרוב כל שהיא אינה יכולה לשמרו. והוא יכול לשמרו. זהו קרוב לו. כצ"ל בלשון רע"ב.

משנה ד

כל שנתייחד עמה לכאורה משמע לישנא מעליא. והיינו ביאה ממש. דהן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה. **הילכך** צ"ע בטעם הירושלמי שכתב בתי"ט. **איברא** ב"ש לא ס"ל הן הן עדי יחוד. הן הן עדי ביאה. **וצ"ע** תרתי למה לי.

ושמעינן ממתניתין דבן הפנויה פגום הוא. ועמ"ש בבריכה עליונה.

משנה ה

לשום מלכות מדי למנין מלכותה. שהיתה מולכת בכיפה. וכן למלכות יון המתחלת מאלכסנדר מוקדון. שתפס המלכות הכללי בעולם. אחר פרס ומדי. והוא מנין שטרות שנהג זמן רב אחר חתימת התלמוד.

שנה שמו ושמה עתי"ט אע"ג שאם לא כתב שם האיש והאשה כלל כשר. שינה גרע. **ויש** דוגמא לזה. מ"ש בירו' לענין הזכרת גשם. ל"ד ההוא דמצלי ומיקל כו'. וכ"מ לענין הבדלה בתפלת תשלומין.

פרק ט

משנה א

פסול אלא לאחר שנתנו לידה. מתנה. רע"ב. **ואין** לשונו מדויק. אלא כך צ"ל בשעת נתינה. וקודם שיצא הגט מידו לגמרי. ועד שלא אמר לה הא גיטך. דלאחר מעשה. אין בתנאו כלום.

משנה ב

ולכל מי שא"ל עליו קדושין לאתוי' כו' עמוני ומואבי. **פירוש** שנתגיירו.

משנה ג

ודן דיהוי ליכי צ"ע מ"ט תקנו אז נוסח הגט בלשון ארמית. והא תנא בא"י הוה קאי. אם אמנם בב"ש עולי הגולה הם שיסדו ישוב הארץ. וכבר למדו לשונם שפת ארם. והנהיגוה גם בא"י אחר שכבר הורגלו בה. ולכן מצינו לשונות שטרות. במשנה בלשון ארמית. וכן בשקלים. אכן מצאנו גם שטרות בעברית. כמו פרוזבול. וכן בגופה של כתובה כותב לכשתנשאי לאחר כו' (אע"פ שקצתה כתובה ארמית את תהא יתבא כו') אכן גם בשמועות הלכות ומדרשות. מצינו לפעמים ארמית במשנה. כמו נגד שמה כו' וכן הרבה. וכל מג"ת נתחברה בלשון תרגום. ואין אתנו יודע עד מה ועל מה זה. מדוע לא השוו מדותיהם בזה. לדבר כלשון עמם בכל תורה שבע"פ שפה אחת בשוה.

הרי את עתי"ט ז"ל. אבל בס"א הרי את בן חורין כו'. ואין להגיה אתה. דכל אתה מתורגמין את ע"כ. **אבל** נוסח הגט שחרור השנוי בכאן. לשון עברי הוא. ואינו סובל עירוב לשון ארמי בדבור אחד.

משנה ה

שנים ששלחו שני גטין שוין נראה פשוט דאורחא דמילתא נקט. שבאופן זה קרובים להתערב. והוא הדין לאחד. אם שתי נשיו אינן שוין בשמותיהן. ושכח השליח איזו שמה

כך. ואיזה כך. ואין שם עדים במקום הנשים. לברר שמותיהן. והן אינן נאמנות בזה. לפי שיש לחוש לצרה שמכוונת לקלקל חברתה. לפיכך נותן שניהם לזו ולזו.

משנה ו

ושני עדים עברים עתי"ט דאי נמי כתב פלוני בן. תחת הראשון. ופלוני עד. אבתרא. שניהם כשרים. שהבן חתם ענ הראשון. והאב על השני. **היינו**. בסתמא. עד דידעינן דהך חתימה לאו דיעקב.

משנה ז

הקיף ראשון כו' לאורך הדף. גגו אחד פונה לצד גג השני.

העדים באמצע באויר שבין שני הגטין באורך והעדים חתמו ברוחב כדרכן. על פני שטות הגט.

משנה ח

גט שכתבו כו' יוונית שהגט נכתב בכל לשון. ועתי"ט בשם הר"מ. והוא פשוט. דאל"ה אין עדותן עדות. **ולי** נראה שגם המגרש צריך שיבין הלשון שבגט ויכיר הכתב. דאל"ה. מצי מערער. דלא הוה ידע מאי דהוה כתיב ביה. והעדים החתומים על הגט אינם מעידים אלא על הכתיבה (ואם אין עדי מסירה כאן) יוכל לקלקלה. ועוד אני אומר שאפילו האשה המתגרשת ראוי שתהא בקיאה בלשון וכתב שנכתב בו הגט. כדי שתדע ודאי שהוא גט גמור. ותשגיח ותזהר בו לשמרו. שאל"כ. יש לחוש שמא תחשוב שהוא שט"ח או ד"א. שאינו נראה בעיניה כמגרשה. אלא כמשחק בה. ולא הקפיד על שמירתו להצניעו. כההיא דרפ"ח.

משנה ט

אמתלא משל. מתלת. **וי"ל** שהוסיפו בו אל"ף בהוראה זו. המיוחדת בענין טעם. לנוטריקון. והוא שתי מלות. אמת לא. ר"ל (הקול) אמת אינו. כי יש בו סבה ומקרה. שאינו אמת גמור. עם היות בו קצת אמתיות בצד מה. לא נשלמה אמתתו ולא נתבררה. ולכן קדם רמז אמת. לפני השלילה. וק"ל.

וזה דרכם ז"ל שכל למו. לרמוז בשם מיוחד. לכונה מיוחדת. בדרך זו. **ואף** בשמות דברים עצמיים. כמו דייתיקי אפותיקי. שהן מלות יווניות. מצינו שדרשום וסמכום בנוטריקון. וזהו מחמת שבאמת הלשון היונית. מהעברית לוקחה. כמ"ש בס"ד במ"א. וכן שיערו חכמי הלשונות גם מן האומות.